

Боговик О.А.,

аспірант,

Кіровоградський державний педагогічний університет,

спеціалізована середня загальноосвітня школа № 141

м. Дніпропетровськ,

заступник директора з питань вивчення іноземних мов

СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ПРЕДИКАТІВ

Проблема семантичної класифікації предикатів і виокремлення з-поміж них предикатів знання залишається актуальною для сучасного мовознавства. Це пояснюють насамперед тим, що дієслово є визначальною частиною мови і, на думку О.М. Пешковського, «речення без дієслова чи без предикативного слова не існує» [14, 91]. К.Ф. Шульжук дає таке визначення предикату: «Предикат – центральна синтаксема у семантичному простому елементарному реченні, що формує його семантико – синтаксичну структуру» [25, 402].

Семантичній класифікації предикатів присвятили свої наукові розвідки Л.М.Васильєв, Л.В. Щерба, З. Вендлер, У. Чейф, Т.В. Булигіна, О.Н. Селіверстова, Т.Д. Шабанова, Л.А. Львов, Г.Г. Сильницький, Т.Б. Алісова, Г.А. Золотова, В.В. Прокопов, Ю.Д. Апресян, Н.С. Авілова, І.Р. Вихованець, А.П. Загнітко та ін. У мовознавстві існує чимало підходів, пов'язаних з класифікацією предикатів. У лінгвістичних дослідженнях їх налічують від трьох до восьми. Доцільним вважаємо узагальнити відомі концепції щодо виокремлення таких одиниць.

За першу спробу таксономії предикатів прийнято вважати 10 категорій, які були визначені ще Аристотелем. Це – Сутність (Субстанція), Кількість, Якість, Відношення (Релятивність), Місце (Де?), Час (Коли?), Положення, Стан, Дія, Страждання, які Аристотель назвав найвищими сутностями об'єктивного буття і які постали основою структурних схем речення. Ці категорії тісно пов'язані з мовою, адже «детальний розгляд їх ... вказує, що у вигляді категорій у Аристотеля перераховані, причому у певному порядку, усі форми дієслова, які можуть зустрітися у простому реченні давньогрецької мови» [20, 121]. З окреслених категорій філософ виокремлює три основні категорії, що мають зв'язок з реальністю: *сутність, відношення та стан*, які ототожнюють з предикатними знаками.

Сучасні вчені зазначають, що вже сам перелік цих категорій, по суті, пов'язаний з мовою і багатий на відношення предикації: ім'я є здебільшого підметом, решта – головним чином присудком або означенням у складі деяких

висловлень. Платон виокремив клас іменників і клас дієслів, урахувавши, що перші називають речі й можуть функціонувати в реченні як суб'єкт, а другі стверджують дещо про речі, позначені суб'єктом. Стагіріт стверджував, що «дієслово завжди є знаком для сказаного про нього, наприклад, про те, що міститься в підметі» [10, 56].

Особливе місце в типології предикатів посідає класифікація, яка була запропонована Л.В. Щербою. Ім'я науковця пов'язують із формальним підходом у цій галузі. Виокремлені ним три типи предикатів (предикати із значенням дії, процесу (виражаються дієсловом); із значенням стану (виражаються зв'язкою плюс слово категорії стану); із значенням якості (виражаються зв'язкою плюс прикметник) відповідають за морфологічними ознаками певним частинам мови [22, 90].

Російський лінгвіст О.М. Селіверстова, котра займалася питаннями класифікації предикатів, підвела семантичну основу під формально-морфологічну класифікацію. Науковець аргументовано довела, що між мовленнєвою формою та змістом існує тісний зв'язок навіть на рівні класифікації. О.М. Селіверстова та Т.В. Булигіна визначають основними предикати дії, процесу, стану, властивості, якості, явища, класу [17, 86-157].

К.Ф. Шульжук виокремлює за семантикою предикати дії, предикати процесу, предикати стану, предикати якості, локативні предикати, предикати кількості [25, 402].

До визначення семантичних типів предикатів існує також тестова система. За допомогою системи тестів у семантиці предиката встановлюють такі семантичні ознаки як статичність/ динамічність, тривалість/ миттєвість, контрольованість/ неконтрольованість, агентивність/ неагентивність. Так, відомий російський мовознавець Т.Б. Алісова визначає критерії класифікації предикатів, як нерозчленованість /розчленованість понять про субстанцію та її ознаку; абсолютність/ відносність; статичність/ динамічність; активність/ неактивність; локальність/ нелокальність контакту; предикат абсолютний статальний; предикат абсолютний неактивний; предикат абсолютний динамічний активний; предикат відносний локальний статальний; предикат відносний локальний динамічний неактивний; предикат відносний локальний динамічний активний; предикат відносний нелокальний статальний; предикат відносний нелокальний динамічний неактивний; предикат відносний нелокальний динамічний активний [1, 97 - 98].

Традиційно предикати поділяють на два узагальнені класи. Однією з вдалих з-поміж подібних класифікацій предикативних синтаксем вважаємо класифікацію І.Р. Вихованця. Мовознавець сформував шестикомпонентну класифікацію, виокремивши предикати дії, стану, процесу, якості, кількості та локативні предикати (власне-локативні, процесуально-локативні, акціонально-локативні предикати) [9, 93 - 111]. Дж. Лайонз поділяє предикати на класи «процесу» та «стану», він визначає декілька пар ознак, а саме: статичність/ динамічність ситуації, тривалість/ миттєвість ситуації, контрольованість/ неконтрольованість ситуації. На ґрунті цих ознак Дж. Лайонз виокремлює такі

типи предикатів: діяльність /activity/ - тривала динамічна ситуація, якою керує агент; процес /process/ - тривала динамічна ситуація, якою не керує агент; стан /state/ - статична ситуація, якою не керує агент; акт /action/ - миттєва динамічна ситуація, якою керує агент; подія /event/ - миттєва динамічна ситуація, якою не керує агент [29, 485]. Така класифікація має на меті передовсім розмежувати дієслівну лексику на динамічну та статичну.

Перша спроба серед русистів класифікувати предикати належить В.В. Прокопову [15]. Мовознавець виокремлює 748 дієслівних лексем і за семантичними ознаками розподіляє їх на 14 груп, однак науковець не зазначає характерні особливості виділених груп і подає їх без лінгвістичного обґрунтування.

Н.М. Арват зазначає, що «на основі обліку категоріально – лексичного виразу предиката утворюється певна система його підкатегорій, які в цілому об'єднуються у два різновиди: предикати статальні та предикати активні» [4, 7]. До статальних предикатів лінгвіст відносить предикати буття, існування, належності; предикати не існування чи відсутності; предикат стану; предикат належності, предикат сприйняття, предикат відношення, предикат детермінації; предикат модальний чи модальних відношень та ін. До групи активних предикатів належать предикат дії, предикат руху, предикат процесу.

О.В. Падучева виокремлює дві групи ментальних дієслів: дієслова ментального стану (*знати, помічати, довідуватися, пам'ятати, розуміти* і под.); дієслова розумової діяльності і розумового стрибка (*згадує – згадав, зважує – зважив, впізнає – пізнав* і т. д.) [13]. Розподіл, запропонований О.В. Падучевою, охоплює як лексичні, так і граматичні значення дієслів.

Цікавою є класифікація, яка була запропонована З. Вендлером. Науковець характеризує предикати за ознакою часової протяжності. Він розмежовує предикати за такими критеріями: можливість вживатися у тривалій формі (недоконаний вид), здатність поєднуватися з обставинами часу. Таким чином, З. Вендлер поділяє «процеси» (динамічні ситуації) на «діяльність» та «виконання», «непроцеси» (статичні ситуації) – на «стан» і «досягнення» [30]. Функціонально-семантична класифікація, яка була запропонована науковцем, зазнавши деяких змін, успішно використовувалася як базова для пізнання категорійно-лексичної семантики дієслів.

Значне місце у спробі класифікувати предикати посідають праці російського мовознавця Л.М. Васильєва. У його «Системному семантичному словнику російської мови» предикатну лексику розподілено на 12 основних класів (семантичних макрополів): 1) буттєві предикати; 2) буттєво-просторові предикати (предикати просторової локалізації); 3) предикати відношення; 4) оцінні предикати; 5) предикати стану; 6) кількісні предикати; 7) предикати властивості; 8) предикати поведінки; 9) предикати звучання; 10) предикати руху; 11) акціональні предикати; 12) акціонально-процесуальні предикати.

У кожному з цих класів виділяють підкласи (підтипи), а у складі буттєвих предикатів – абстрактно-буттєві (есиви), подійні (евентиви), предикати виникнення (генеративи), предикати зникнення (дегенеративи), предикати

біологічного існування (життя та смерті), буттєво-темпоральні (фазові): початкової фази буття (інгресиви та інхоативи), кінцевої фази буття (фінітиви) та предикати протікання, тривалості буття (дуративи та ітеративи). Предикати буттєво-просторової локалізації включають до свого складу такі типи, як абстрактно-локативні, моторно-результативно-локативні, моторно-кратні-локативні, предикати конкретного місцезнаходження, предикати місця проживання та предикати стану положення у просторі, тобто локативі-кваліфікативи. До складу предикатів відношення входять абстрактні елятиви, предикати рівності, подібності, відповідності, позначення, відмінності, співвідношення цілого та частини, контакту, залежності, належності, предикати емоційного відношення. Оцінні предикати науковець поділяє на модально-оцінні, загально-оцінні, частково-оцінні і зв'язкові. До предикатів стану відносяться предикати фізичного, психічного, соціального та функціонального стану. Клас кількісних предикатів включає предикати міри множинності, величини та предикати ступеня проявлення кількісних чи якісних ознак. До корпусу кваліфікатив відносяться предикати властивості та предикатів властивостей-якостей. Особливе місце в класифікації належить предикатам поведінки, вони поєднують у собі ознаки предикатів властивостей, предикатів оцінки та акціональних предикатів. Предикати звучання мають ознаки предикатів властивості акціональних або процесуальних предикатів. Предикати руху близькі до предикатів дії. Акціональні предикати (діяльності та дії) поділяються на вісім підкласів: абстрактні предикати, фізичної, розумової та мовленнєвої діяльності, емоційних дій та переживань, вольових актів, конкретної дії та впливу (фізичного, розумового, емоційного та вольового) [8].

Крім того, науковець виокремив десять класів дієслів психічної діяльності: 1) дієслова відчуття, 2) дієслова бажання, 3) дієслова сприйняття, 4) дієслова уваги, 5) дієслова психічного (емоційного) стану, 6) дієслова емоційного переживання, 7) дієслова емоційного відношення, 8) дієслова мислення, 9) дієслова знання, 10) дієслова пам'яті. Л.М. Васильєв відзначає, що перші сім класів пов'язані зі сферою відчуттів, а три останніх – думки, мислення. Лінгвіст також зробив спробу розмежувати клас дієслів мислення. До цього класу відносять дієслова із значенням розумового процесу, дієслова із значенням результату розумового акту, дієслова з ядерним значенням «уявляти», дієслова з ядерним значенням «вважати», дієслова з ядерним значенням «вирішувати», дієслова з ядерним значенням «вірити», дієслова з ядерним значенням «розуміти», дієслова з ядерним значенням «помилятися» [5].

Існують різні рівні класифікації предикатів: від більш широких до звужених. Ч. Філмор кваліфікує предикати, засновані на відмінковій рамці. Дієслову та його «супровідникам» він присвоює статус глибинних категорій, а потім встановлює конкретні дієслівні супровідники, або актанти. Актанти виступають у якості глибинних відмінків та інтерпретуються як «ролі» у відношеннях дії та стану, які виражаються дієсловом у предикативній функції. Ч. Філмор виділяє такі глибинні відмінки: агентив – відмінок, який позначає виробника, що виражається дієсловом дії; об'єktiv – відмінок, якому не

приписують загальної рольової інтерпретації і який репрезентує іменні групи або підрядне речення; датив – відмінок, який позначає живу істоту, пов'язану з дією чи ситуацією, що виражає дієслово; інструменталіс – відмінок, який вживається для позначення сили чи предмету, що виникають у результаті дії, яка виражається дієсловом дії; фактив-відмінок, який позначає те, що створюється дією, яку виражає дієслово; локатив – відмінок, який позначає місце, де відбувається дія, яку виражає дієслово, або ситуацію, на яку направлена дія [21: 163 - 164].

У. Чейф визначає три основні типи предикатів: стан, процес і дія. Щоб виділити ці типи предикатів, науковець використовує такі пари ознак: наявність/ відсутність агента і пацієнта; змінність/ незмінність концептуалізованої ситуації; можливість/ неможливість підведення значення предиката під значення дієслів «*haben*» та «*do*». [22].

З-поміж українських мовознавців спробу класифікувати предикати здійснив В.М. Русанівський, який визначив 41 функціонально-семантичну групу дієслів, доповнивши ознаками релятивного характеру: сполучуваність дієслів в особових формах із дієсловами у формі інфінітива; сполучуваність дієслів з іменниками у формі називного, родового, давального, знахідного й орудного відмінків без прийменника або з ним; можливість утворення від дієслівної лексики пасивного дієприкметника [16].

Дотепер у спеціальній літературі не існує цілісного аналізу предикатів знання та їхнього функціонування в семантико-синтаксичній структурі речення. Як зазначає Т.Б. Алісова, «у лінгвістичній літературі поки ще не існує загальноприйнятої класифікації предикатів, заснованій на точно визначеній кількості їхніх диференційних змістових компонентів» [18, 7].

Наша робота є компаративною, вона присвячена дослідженню предикатів знання в українській, російській та англійській мовах. Незважаючи на те, що англійська мова не є спорідненою з російською чи українською, можемо припускати, що вони будуть мати певну схожість в основних моментах, оскільки ці мови отримали розвиток серед інших європейських мов, а значить зазнавали однакового впливу, як соціального, так і культурного. І.А. Бодуен де Куртене зазначав, що «у світі не існує жодної мови абсолютно чистої, тобто зовсім не змішаної з нашаруванням із інших мов» [5, 375]. Отже, актуальність дослідження полягає насамперед у необхідності наукового осмислення організації речення із предикатами знання, спробі їхньої класифікації та аналізі предикатів поля знання у порівнюваних українській, російській та англійській мовах.

Будь-яка класифікація, а особливо це стосується класифікації лінгвістичних об'єктів, повинна ґрунтуватися на спільних ознаках, характерних для певного розглядуваного об'єкту. «Лінгвістична класифікація сприяє глибшому проникненню у сутність явищ, які вивчаються, зокрема тому, що, класифікуючи, мовознавець повинен експліцитно вказати, які об'єкти є схожими, і в якому відношенні, а також на основі яких ознак виокремлені класи протиставляються один одному» [18, 7].

У нашій роботі спробуємо розглянути взаємозв'язок між предикатами знання та думки та проведемо компаративний аналіз вище згаданих предикатів в українській, російській та англійській мовах.

Оскільки знання – це результат багатьох психічних процесів, велика кількість ментальних предикатів містять у собі сему «знати». Однак за іншими компонентними значеннями вони можуть відноситися і до інших семантичних полів.

Дієслова знання в сучасних європейських мовах становлять досить широкий та багатий семантичний клас, вони позначають результат розумової, чуттєвої та вольової діяльності людини або набуття знань у процесі такої діяльності. Дієслова знання пов'язані з полем інтелектуальної діяльності лише тому, що будь-яке знання так чи інакше зумовлене роботою думки [76, 151].

Питання думки та знання протягом тривалого часу привертало увагу філософів. Аналізуючи думку та знання у якості центрального, береться поняття знання (виокремлюються такі його характеристики, як розуміння, істинність, верифікованість та ін.), а думка визначається абсолютно негативно: думка є те, що не задовольняє критеріям знання. Подібна традиція бере початок ще від Платона [12]. А. Айер писав: «У ментальних станах думки та знання немає різниці» [27, 25]. Однак, у якості одного з критеріїв розмежування знання та думки почав розглядатися спосіб обґрунтування правомірності або достовірності відповідних думок. Знання та думка відрізняються один від одного за параметром правдивості пропозиції. У випадку знання має місце істинна оцінка, а у випадку думки – можлива, пор. *Я знаю, що він вже приїхав – Те, що він приїхав, істинно; Я думаю/ вважаю/ мені здається, що він вже приїхав – Те, що він приїхав, ймовірно*. Постулюючи знання, суб'єкт не думає, що можуть з'явитися якісь факти, які будуть суперечити зазначеному знанню. Ствердження знання повністю виключає не лише невпевненість або вказівку на можливу помилку, але й виражає впевненість, пор. *Я знаю, що P, але я можу помилятися/ можливо й не P, але я в цьому невпевнений; Я знаю, що P, я в цьому впевнений*. Навіть найсильніша впевненість жодним чином не може перейти у знання. Думка ж легко поєднується з впевненістю, невпевненістю, з можливістю помилки чи альтернативи, щодо певної ситуації, пор.: *Я думаю, що P, але можу і помилятися, хоча і не впевнений, я повністю у цьому впевнений, хоча можливо й не P* [12, 9 - 10].

М. Фортеск'ю у своїй праці «Thoughts about thought» змальовує відношення знання, мислення, розуміння та пам'яті. Науковець зазначає, що «коли ви *думаєте*, ви *думаєте* про те, що, як ви *знаєте*, *уявляєте* чи *маєте на увазі*, має місце бути чи про те, що ви пам'ятаєте чи *збираєтеся* зробити, і, ви можете *вважати*, що об'єкт ваших думок виявляє певні якості; у процесі (мислення) ви можете *зрозуміти* його краще. Коли ви *знаєте* щось, ви можете згадати це і *подумати* про це ще раз. Ви *знаєте* будь-що тому, що ви *дізналися* про це (чи якимсь чином *випробовували* або *усвідомили*) і *вірите* у правдивість того, про що ви *дізналися* (чи, принаймні, у значущість цього досвіду). Ви *розумієте* будь – що, коли ви *визнаєте* це як відповідне або таке, що має

відношення до чого будь - чого, що ви раніше *випробували* або *взнали* (і можете відповідно діяти). Будь-яка ментальна діяльність такого роду передбачає, що в мить, коли ви в неї залучені, ви знаходитесь, хоч би в якійсь мірі, у свідомому стані. Отже, коли ви будь – що *зрозуміли*, ви знаєте це і можете *пригадати* це пізніше і *подумати* про це знову». М. Фортеск'ю вказує на певну циркуляцію такого ланцюжка значень [29].

Предикати *знання та думки* відносяться до ментальних предикатів, отже спробуємо з'ясувати, які синоніми мають предикати *знання та думки* в українській, російській та англійській мовах, як ці предикати пов'язані між собою і як вони віддзеркалюють ментальну діяльність людини.

Предикати *знати, думати, гадати, вважати, відати* (*застар.*) в українській мові; *знать, думать, полагать, считать, ведасть* (*застар.*) в російській мові; *to know, to be aware of, to think, to suppose, to consider* в англійській мові [33] вживаються для позначення володіння, отримання, передачі відомостей, інформації. Серед цих дієслів найбільш цікавими для нас є дієслова, які Ю.Д. Апресян називає «пропозиційним знанням» [3], а саме: *знати, знать, to know*. Саме ці предикати здатні підпорядковувати підрядну частину, яке вводиться сполучниками *що, де, коли, чому, куди* і под. «*Я знала, що ви десь тут, - каже Оксана і на мій запитальний погляд пояснює: - Там ваша машина*» (Віктор Савченко); «*И никто не знал, что своей любимой сестре (ещё будучи кронпринцем) Фридрих признавался:...*» (Валентин Пикуль); «*I know what you feel like,*» *said Franklin Clarke* (Agatha Christie). Зміст знання може бути виражено й прямим додатком, яке може бути представлене у вигляді пропозиції: пор. *Я знаю його ім'я = Я знаю, як його зовуть; Я знаю его имя = Я знаю, как его зовут; I know his name = I know what his name is.*

Дж. К. Уілсон переконує, що знання не може мати визначення, адже усі спроби надати пояснення даному поняттю призведе до ідентичного формулювання з використанням тих самих понять, яким ми намагалися надати пояснення. Науковець наводить цілу низку іменників, які було б досить дивним пояснювати людям, які володіють мовою [32]. Приєднавшись до висловленої думки, А. Вежбицька створює метамову, яка складається з семантичних примітивів (слів, зрозумілих носіям мови без пояснення) і включає до таких примітивів дієслово *знати* [31].

І.Б. Шатуновський стверджує, що позиція мовця і суб'єкта з дієсловами *думати, гадати, вважати* залишається немаркованою. Ці дієслова мають заперечну презумптивну характеристику, яка і взагалі є якоюсь характеристикою лише на тлі інших, маркованих у цьому відношенні слів. Прикладом цього є те, що дієслово *думати* та подібні до нього можуть супроводжуватися прислівниками *справедливо, правильно, помилково*, які виражають оцінку правдивості *P* того, хто говорить [23]. У російській мові дієслово *думать* супроводжується прислівниками *справедливо, правильно, ошибочно*, в англійській *to think* – прислівниками *correctly/ incorrectly*, або зворотами, які виконують синтаксичну функцію прислівника: *in a wrong way* та *it is fair/ unfair*. Необхідно зазначити, що в англійській мові після дієслів знання,

наприклад, *to think*, може вживатися безпосередньо прикметник або іменник, в українській або російській мовах таке вживання неможливе: *He thinks differently* (У нього свій погляд на цю ситуацію); *I think big* (Я широко мислю); *She thinks business* (Вона думає про справи); *He thinks no evil* (Він не очікує нічого поганого) [34].

Предикати думки та предикати знання мають багато спільного. Дієслово *думати*, як один з представників предикатів думки, та *знати* є семантичними примітивами, тобто, їх не можна пояснити. Знати та предикати думки мають загальні риси, які притаманні усім стативам. Дієслова *знати*, *знать*, *to know* є стативами. В російській мові у дієслова *знать* немає форми доконаного виду [3]. На нашу думку, ця ознака відноситься і до дієслова української мови *знати*. Щодо дієслова англійської мови *to know*, як і деяких інших стативів, то воно не має форми Continuous.

Впевненість не є знанням, у зв'язку з цим М.А. Дмитровська стверджує: «Вираження навіть найсильнішої впевненості ніколи у випадку верифікованих пропозицій не може перейти у знання» [12]. Ми погоджуємося, що знання є істинним, припускаючи, що твердження знання від першої особи - *Я знаю* – може бути хибним, адже знання не є впевненість. Дієслова думки загалом нейтральні щодо відношення істинності пропозиції. Думка, на відміну від знання, може містити як верифіковані так і неверифіковані пропозиції. Отже, сьогодні розрізняють два види думки: думку-передбачення та думку-оцінку (М.А. Дмитровська, Анна А. Залізник, Ю.Д. Апресян, І.Б. Шатуновський). М.А. Дмитровська називає думку-оцінку «суб'єктивним знанням», Анна А. Залізник – «пропозиційним варіантом» знання [11]. Протиставлення двох типів думки зумовлює кореляцію у вживанні двох основних дієслів, які виражають пропозиційну установку «думка»: в українській мові – *думати* та *вважати*; в російській – *думать* та *считать*; в англійській мові – *to think* і *to consider*. М.А. Дмитровська вважає, що *думати* не може позначати думку-оцінку. Водночас Анна А. Залізник впевнена, що дієслово *вважати* не може виражати думку-передбачення, а завжди виражає думку-оцінку. Російський науковець Ю.Д. Апресян зазначає, що *вважати* може виражати просте судження: *Я вважаю, що він вже приїхав*, або оцінне та інтерпретувальне судження: *Я вважаю це помилкою*. *Думати* протиставляється *вважати* за ознакою «передбачення» - «впевненість». *Думати* виражає припущення, *вважати* – впевненість [2]. Іноді різниця між *вважати* та *думати* нейтралізується. Анна А. Залізник зазначає, що область максимальної нейтралізації протиставлення сенсів оцінки та припущення становлять підлеглі пропозиції, які мають безособові предикативи модально-оцінної семантики (*важливо*, *вже час*, *необхідно*, *потрібно*, *треба* та под.), а також оцінні предикати, а саме: *добре*, *краще*, *правильно* та под.: *Я вважаю (думаю), що тобі вже час йти*, *Я вважаю (думаю), що тобі краще не вмішуватися у цю справу* [11].

Ми привели декілька прикладів семантичних відмінностей між дієсловами *думати* та *вважати*, але відмінність полягає і в тому, що в заперечних контекстах дієслово *думати* може вводити підрядну предикативну

частину речення за допомогою сполучника *щоб*: *Не думаю, щоб він виїхав*. Це наближує значення дієслова *думати* з дієсловами сприйняття. Отже, дієслова думки поділяються на два типи, а думка-оцінка зближується зі знанням, але існує головна характеристика, притаманна дієслову *знати*, яка ніколи не стане властива дієсловам, що виражають думку-оцінку. Це – фактивність, а разом із тим і транзитивність, і здатність підпорядковувати непрямі питання. Фактивність – одна з найважливіших ознак знання. Навіть у заперечних контекстах дієслову *знати* притаманна фактивність: *Він не знає, що вона приїхала*, «вона приїхала» – істинно. Фактивність дієслова *знати* і нефактивність дієслів думки віддзеркалюється і в інтонації. Так, *знати* може бути ремою висловлювання і нести головний фразовий наголос, а дієсловам думки такі ознаки не притаманні [3]. З. Вендлер протиставляв знання та думку, він вважав, що «можливість зустрічності з непрямыми питаннями є найбільш надійним граматичним показником фактивності» [12, 55].

Т.В. Булигіна та А.Д. Шмельов поділяють предикати, які підпорядковують непрямі питання, на предикати позитивного судження та ігноративні предикати, предикати з питальним значенням. *Знати* відноситься до предикатів позитивного судження: *Я знаю, куди він поїхав*, однак, у контексті модальності (заперечення, питання, ірреальності того, що відбувається та под.) він може набувати ознак ігноративного предиката. Отже, *не знати* відноситься до ігноративних предикатів [6]. Науковці наводять приклади позитивного судження: *знати, розуміти/ зрозуміти, зміркувати, здогадатися, з'ясувати, вирішити, повідомити, сказати, домовитися, відомо, зрозуміло, легко бачити* та ін. Прикладами «ігноративних» предикатів є: *цікавитися, роздумувати, думати* (у значенні розумової діяльності, а не стану), *запитувати/запитати, (по) цікавитися, вирішувати* (на відміну від *вирішити*), *згадувати* (болісно *згадувати* - на відміну від *пригадати*), *дивуватися* і под. [12, 52].

Є.Р. Іонесян оперує словосполученням *не знати* як окремою лексемою. Вона зазначає, що *не знати* в сполученні з непрямым питанням значить відсутність на думці суб'єкта установки якоїсь пропозиції, яку можна було б вважати відповіддю на питання, яке міститься у підрядній частині. Це відрізняє дієслово *не знати* від відповідного вживання дієслова *знати*, який має на увазі присутність такої пропозиції у свідомості суб'єкта [12, 63 - 75].

О.В. Падучева поділяє непрямі питання на два види – спеціальні та диз'юнктивні. У випадку спеціального питання глибинним об'єктом предиката, який підпорядковується непрямому питанню, є пропозиційна форма. Речення *Я знаю, хто це зробив* має семантичне представлення *Це зробив X & Я знаю, що це зробив X*. Загальне непряме питання представлено як диз'юнкція виду $P \vee P$ (де P – пропозиційний зміст непрямого питання). Отже, для речення *Вона скаже тобі, чи є квитки* семантичним представленням є *Якщо квитки є, вона скаже тобі, що вони є; якщо квитків немає, вона скаже тобі, що їх немає* [12, 33-46]. Загальним для усіх слів чи вживань, які підпорядковуються непрямым питанням, є семантичний компонент «знання». З. Вендлер протиставляв дієслова знання та дієслова думки як, відповідно, здатні і нездатні

підпорядковувати непрямі питання. Кіфер поділяв непрямі предикати на дві групи – одні пов'язані з когнітивною установкою ЗНАННЯ, інші – з установкою НЕЗНАННЯ [12, 40 -41].

Е.С. Курлянд відносить дієслова мовлення та розумової діяльності до класу перформативних дієслів. Існують певні вимоги щодо парадигми їхнього перформативного існування: дієслово повинно бути членом оповідної ствердної пропозиції з підметом – займенником першої особи; дієслово повинно бути вжитим лише в теперішньому часі; дія перформативного дієслова повинна бути направлена на адресата повідомлення; дієслово перформативної частини має виражати активне відношення мовця до свого висловлювання, тобто його достовірності або ступеню достовірності. Як ми зазначали, до такого класу дієслів відносяться дієслова мовлення, а також дієслова розумової діяльності, а саме: *think, believe, suppose, assume, presume, reckon, hope, expect, fancy, guess, surmise*. Щодо синтаксичної та модальної еквівалентності перформативних дієслів мовлення та перформативних дієслів розумової діяльності, Т.Б. Алісова вважає, що їм притаманні різні семантико-синтаксичні ознаки. Це зумовлено тим, що дві синтаксичні будови, одна з дієсловом мовлення, а інша з дієсловом розумової діяльності, можуть знаходитися в контактних позиціях в умовах одного висловлювання [19, 43 - 44].

Науковці Ю.Д. Апресян та М.А. Дмитровська щодо різниці між знанням та думкою зазначають, що у знання є джерело, а у думки – причина. Ми говоримо *Звідки ти це знаєш?* та *Чому ти так думаєш?*, а не *Чому ти це знаєш?* чи *Звідки ти так думаєш?*[3; 12]. М.А. Дмитровська впевнена, що знання не потребує експліцитного вираження у тексті. Ствердження знання (*Я знаю, що Р*), можливе лише там, де є місце сумніву. Також науковець зазначає, що стосується думки, якщо її зміст включає верифіковані пропозиції, то це повинно бути зрозумілим із контексту, або бути відмічено ввідними модальними словами чи відповідними дієсловами, наприклад: *Я думаю / вважаю / гадаю, що вона поїхала у Київ*.

Н.Д. Арутюнова і М.А. Дмитровська також зазначають, що *Я*-установка не може бути експліцитною, якщо змістом пропозиції є: 1) фактичне чи доведене знання: *У добі 24 години*; 2) поняття про життя, світ, мораль, які є загальним здобутком соціуму, які є принципово неверифікованими: *Біда не ходить одна*; 3) пропозиції, отримані у результаті інтроспекції, у яких замальовується внутрішній стан суб'єкту: *Я думаю / знаю, що мені болить*; до них відносяться пропозиції, в яких відбиваються події, які відбуваються з самим індивідом: *Я думаю / знаю, що вчора був у кінотеатрі*; 4) перцептивні пропозиції, сформульовані особою у момент безпосереднього споглядання: *Я думаю / знаю, що хворий лежить тут*; 5) судження, для котрих неможливе існування раціонального підґрунтя: *Я думаю / знаю, що у раю зростають лимони та лаври* [12]. О.С. Яковлева водночас зазначає, що експлікація модальної рамки *думаю/ знаю* – відповідно, суб'єктивний/об'єктивний статус висловлювання – може виявляти конкретний характер «модального розуміння» пропозиції у тому випадку, коли в її складі вжитий

неоднозначний модальний предикат. Наприклад: *Я думаю, що Іван повинен поїхати до матері* (думаю: повинен = потребує); *Я знаю, що Іван повинен поїхати до матері* (знаю: повинен = очікується). У першому випадку «повинен» має бути думкою того, хто говорить; у другому випадку «повинен» об'єктовано - воно належить або Івану, або будь – якому іншому зовнішньому джерелу інформації [26].

У результаті нашого аналізу приходимо до висновку, що предикат *знати* тісно пов'язаний з ментальними предикатами, а опозиція предикатів знання та думки – досить значна. Дієслово *знати* та дієслова думки є предикатами пропозиційної установки і мають багато спільних рис. Науковці неодноразово намагалися пояснити предикат *знати* через призму дієслова *уважати*. Невдалі спроби підкреслюють рівноцінність вищезгаданих предикатів та їхню самостійність. Однак, предикати думки та знання мають і спільні риси. Дієслова *думати* і *знати* (в укр.), *думать* і *знать* (в рос.), *to think* і *to know* (в англ.) є семантичним стативами, звідси подібність граматичних якостей. Основна риса, що відрізняє *знати* від предикатів думки, це фактивність, а разом із тим транзитивність, здатність підпорядковувати непрямі питання. *Знати*, як дієслово, якому притаманна фактивність має джерело, а в думки має бути причина. Знання не потребує експліцитного вираження в тексті. Що стосується думки, зміст якої включає верифіковані пропозиції, то це повинно бути зрозумілим з контексту або виражатися відповідними словами.

Проблема аналізу предикатів знання та їхнього функціонування в семантико-синтаксичній структурі речення залишається актуальною й перспективною. Цікавим у цьому плані видається з'ясування зв'язків предиката *знати* з іншими ментальними предикатами, такими як: *пам'ятати*, *вірити*, *розуміти*. Перспективним видається й розгляд вищезазначених предикатів щодо їхнього уживання в українській, російській та англійській мовах.

Література

1. Алисова Т. Б. Опыт семантико-грамматической классификации простых предложений / Татьяна Борисовна Алисова // *Вопр. языкознания*. – 1970. – № 2. – С. 97–98.
2. Апресян Ю.Д. Синонимия ментальных предикатов: группа *считать* / Юрий Дериникович Апресян // *Логический анализ языка: Ментальные действия*. – М.: Наука, 1993. – С. 7 – 22.
3. Апресян Ю.Д. Проблема фактивности: *знать* и его синонимы / Юрий Дериникович Апресян // *Вопросы языкознания*. – 1995. – № 4. – с. 43 – 63.
4. Арват Н.Н. Компонентный анализ семантической структуры простого предложения: текст лекций / Н.Н. Арват, Черновицкий гос. ун–т, каф. рус. яз. – Черновцы: Черновицкий ун–т, 1976. – 68 с.
5. Бодуэн де Куртэне И.А. Избранные труды по общему языкознанию в 2т. Т. 1/ Иван Александрович Бодуэн де Куртэне. – М.: Изд–во Академии Наук СССР, 1963. – 384 с.

6. Булыгина Т.В., Шмелёв А.Д. К вопросу о косвенных вопросах / Т.В. Булыгина, А.Д. Шмелёв // Пропозициональные предикаты в логическом и лингвистическом аспекте. Тезисы докладов рабочего совещания. – М.: Наука, 1987. – с. 27 – 29.
7. Васильев Л.М. Семантика русского глагола / Леонид Михайлович Васильев. – М.: Высшая школа, 1981. – 184 с.
8. Васильев Л.М. Системный семантический словарь русского языка / Леонид Михайлович Васильев // Предикатная лексика. – Уфа: Изд – во «Восточный университет», 2000. – 200 с.
9. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / Іван Романович Вихованець. – К.: Наук. думка, 1992. – 220 с.
10. Гуйванюк Н.В. Типологія наукових підходів до вивчення предикації / Н.В. Гуйванюк. – К.: «Мовознавство», «Академперіодика» НАН України, 2008 № 4/5, с. 55 – 63.
11. Зализняк Анна А. Считать и думать: два вида мнения / Анна А. Зализняк // Логический анализ языка: Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – с. 187-194.
12. Логический анализ языка. Знание и мнение : [сб. статей] / АН СССР, Ин-т языкознания: Отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 125, [2] с.
13. Падучева Е.В. Выводима ли способность подчинять косвенный вопрос из семантики слова? / Елена Викторовна Падучева // Логический анализ языка. Знание и мнение. – М.: Наука, 1988. – С. 33 – 46.
14. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении / Александр Матвеевич Пешковский // 7-е изд. – М.: Учпедгиз, 1956. – 511 с.
15. Прокопов В.В. Основные лексико-семантические типы русских глаголов / В.В. Прокопов. – Самарканд, 1945. – 68 с.
16. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / Віталій Макарович Русанівський. – К.: Наук. думка, 1983. – 236 с.
17. Селиверстова О.Н. Второй вариант классификационной сетки и описание некоторых предикатных типов русского языка / Ольга Николаевна Селиверстова // Семантические типы предикатов. – М.: Наука, 1982. – С. 86–157.
18. Семантические типы предикатов / Под ред. О.Н. Селиверстовой. – М.: Наука, 1982. – 365 с.
19. Семантический синтаксис современного английского языка /сборник/. – Пятигорск: Пятигорский Государственный педагогический институт иностранных языков, 1976. – С. 42 – 51.
20. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения. Семиологическая грамматика / Ю.С. Степанов. – М.: Наука, 1981. – 360 с.
21. Филлмор Ч. Дело о падеже / Ч. Филлмор // Зарубежная лингвистика. – Вып. 3: Новое в лингвистике. Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1999. – С. 127–253.
22. Чейф У. Значение и структура языка / Уоллес Чейф. – М.: Прогресс, 1975.

– 482 с.

23. Шатуновский И.Б. Эпистемические глаголы: коммуникативная перспектива, презумпция, прагматика / И.Б. Шатуновский // Логический анализ языка. Знание и мнение. М.: Наука, 1988. – с. 18 – 22.
24. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность / Лев Владимирович Щерба. – Л.: Наука, 1974. – 428 с.
25. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови / Кален Матвеевич Шульжук. – К.: Академія, 2004. – 406 с.
26. Яковлева Е.С. Согласование модульных характеристик в высказывании / Е.С. Яковлева // Прагматика и проблемы интенциональности (сб. науч. трудов). – М.: 1988. – С. 278 – 302.
27. Ayer A.J. The problem of knowledge / A. J. Ayer. – N.Y., 1956. – P. 25.
28. Fortescue Michael. Thoughts about thought / Michael Fortescue // Cognitive Linguistics. – 2001. – VOL. 12. – # 1. – P. 15 – 45.
29. Lyons J. Semantics and Grammar / J. Lyons // Semantics. – Cambridge: Cambridge university press. – Vol. 2. – 1979. – P. 597.
30. Vendler Z. Verbs and Times. Fact and Events / Z. Vendler // Linguistics in philosophy. – Ithaca, New York, 1967. – P. 95 – 147.
31. Wierzbicka A. Semantic Primitives / A. Wierzbicka // –М: Athenäum Verlag, 1972. – 325 p.
32. Wilson J. Cook. The Relation of Knowing to Thinking / J. Cook Wilson // Knowledge and Belief. Oxford University Press, – 1968. – P. 16 – 27.
33. Словник синонімів он лайн [Електронний ресурс]. Режим доступу до словника: http://odb.ru/ru/dictionary/ukrainian_english_russian/.html
34. Мультимовний проект [Електронний ресурс]. Режим доступу до проекту: <http://www.multitran.ru>

Список використаних джерел

1. Пикуль В.С. Пером и шпагой. Париж на три часа: [романи] / В.С. Пикуль. – М.: Современник, – 1989. – 253 с.
2. Савченко В.В. Монолог над безоднею. З того світу інкогніто: [романи] / В.В. Савченко. – Дніпропетровськ: Дніпрокнига, – 2004. – 348 с.
3. Christie Agatha. Selected Detective Prose: [детектив] / Agatha Christie. – Moscow: Raduga Publishers, – 1989. – 365 p.

Анотація

У статті розглянуто семантичну класифікацію та виокремлення предикатів знання. Подано компаративний аналіз предикатів *знання* та *думки* в українській, російській та англійській мовах, спосіб яким названі предикати пов'язані між собою і як вони віддзеркалюють ментальну

діяльність людини. Визначено синонімічний ряд предикатів знання та думки, а також подано їхні спільні та відмінні риси.

Ключові слова: предикати знання, семантична класифікація, ментальні предикати, пропозиційне знання, семантичні примітиви.

Аннотация

В статье рассмотрено семантическую классификацию и выделение предикатов знания. Дан компаративный анализ предикатов знания и мнения в украинском, русском и английском языках, способ которым названные предикаты связаны между собой и как они отражают ментальную деятельность человека. Определён синонимический ряд предикатов знания и мнения, а также представлены их общие и отличительные черты.

Ключевые слова: предикаты знания, семантическая классификация, ментальные предикаты, пропозициональное знание, семантические примитивы.

Summary

This article is devoted to the semantic classification and accentuation of knowledge predicates. There was performed a comparative analysis of knowledge and thought predicates in Ukrainian, Russian and English languages, the means of interconnecting these predicates and the way they reflect the mental activity of human beings. The synonymic row of knowledge and thought predicates was defined and there were presented their common and distinctive features.

Keywords: knowledge predicates, semantic classification, mental predicates, proposal knowledge, semantic primitive.